

Viri za zgodovino Slovencev
knjiga

Ljubljanski trgovski knjigi
iz prve polovice 16. stoletja
(Zwei Handelsbücher aus der ersten
Hälfte des 16. Jahrhunderts)

Sergij Vilfan
s sodelovanjem Boža Otorepca in Vlada Valenčiča

Predgovor:

Kratice in znamenja

Uvod:

PRVI DEL: OBJAVA VIROV
s pojasnili

1. Edicijska načela
2. Računska knjiga Mospacherjeve zapuščine
  - 2.1. Opis vira
  - 2.2. Provenienca vira
  - 2.3. Konkordančna tabela
  - 2.4. Tekst
  - 2.5. Naslovi in regesti pod kontom
  - 2.6. Opombe pod konti
  - 2.7. Osebni podatki pod konti
  - 2.8. Pregled kontov
3. ~~2.8.~~ Odlomek memoriala trgovinske družbe Kisl-Weilhamer

- 3.1. Opis vira
- 3.2. Družba Kisl-Weilhamer
- 3.3. Tekst

DRUGI DEL: Gospodarska zgodovina Slovencev
v luči trgovskih knjig

1. Računovodstvo
2. Denar
3. Mere
4. Cene
5. Pregled trgovskih opravkov in razmerij (z zemljevidom)
- ~~6. Indeksi~~

Indeksi

1. Uvod k indeksu blaga
2. Indeks blaga
3. Indeks oseb

Zemljevid

Grafikoni

Viri za zgodovino Slovencev
knjiga

Ljubljanski trgovski knjigi
iz prve polovice 16. stoletja
(Zwei Handelsbücher aus der ersten
Hälfte des 16. Jahrhunderts)

Sergij Vilfan
s sodelovanjem Boža Otorepca in Vlada Valenčiča

Predgovor:

Kratice in znamenja

Uvod:

PRVI DEL: OBJAVA VIROV
s pojasnili

1. Edicijska načela
2. Računska knjiga Mospacherjeve zapuščine
  - 2.1. Opis vira
  - 2.2. Provenienca vira
  - 2.3. Konkordančna tabela
  - 2.4. Tekst
  - 2.5. Naslovi in regesti ^h pod kontom
  - 2.6. Opombe pod konti
  - 2.7. Osebni podatki pod konti
  - 2.8. Pregled kontov
  - 2.9. Odlomek memoriala trgovinske družbe Kisl-Weilhamer

- 3.1. Opis vira
- 3.2. Družba Kisl-Weilhamer
- 3.3. Tekst

DRUGI DEL: Gospodarska zgodovina Slovencev
v luči trgovskih knjig

1. Računovodstvo
2. Denar
3. Mere
4. Cene
5. Pregled trgovskih opravkov in razmerij (z zemljevidom)
- ~~6. Indeksi~~

Indeksi

1. Uvod k indeksu blaga
2. Indeks blaga
3. Indeks oseb

Zemljevid

Grafikoni

U V O D

Vira, ki sta objavljena v tej knjigi, dajeta vpogled v gospodarsko zgodovino Slovenije in posebej Ljubljane v pri polovici 16. stoletja in imata v razmerju do drugih virov tiste dobe svoj posebni značaj in pomen.

V primeri s srednjim vekom je sicer za prvo polovico 16. stoletja ohranjenih v Sloveniji mnogo več zapisov, nastalih pri uradnem poslovanju raznih oblastev in gospostev, zlasti spisov, zapisnikov in urbarjev. Posebej za Ljubljano in s tem za dovršen del slovenskega neagrarnega gospodarskega življenja pa se razmeroma sklenjena vrsta zgodovinske dokumentacije začenja šele leta 1521, s prvim zapisnikom mestnega sveta. Tako je računski knjiga Mospacherjeve zapuščine, ki vsebuje večidel podatke iz let okrog 1517, pomembna že zato, ker je prvi ohranjeni obsežnejši vir, poln dšobnih podatkov o Ljubljani in njenih prebivalcih. Glavni pomen obeh virov pa je drugje.

Odkar je v zgodovinopisju dobilo veljavo raziskovanje gospodarstva in družbe in s tem tudi življenjskih okoliščin navadnega človeka, so kvantitativni podatki - z uporabo ustreznih metod - eden glavnih pripomočkov za rekonstrukcijo splošnih razmer. Najbolj neposredni in objektivni vir takih podatkov je izvorna računski dokumentacija. Viri te vrste, nastali pri delu deželno knežjih računovodstev, zemljiških gospostev in drugih pšavnih oseb, so v Sloveniji ali vsaj zanjo ohranjeni v dokej zadovoljivem obsegu, ~~ker~~ le da so še prav malo izrabljeni.

Dosti redkeje pa je po svetu in tudi na Slovenskem ohranjena poslovna dokumentacija zasebnih podjetnikov iz dobe pred 17. stoletjem. Nastajala je sicer v obilnem obsegu, vendar je za svoje ustvarjalce in posebej še za njihove naslednike hitro izgubljala vsak praktični pomen, tako da so ji uničevali kmalu po njenem nastanku. Oba tukaj objavljena vira potrejujeta to ugotovitev prav s tem, kako sta se vendarle ohranila. Eden se je ohranil, ker je bilo v njem še precej praznih listov, uporabnih za razne poznejše koncepte in druge zapise. Od drugega smo našli le nekaj strani na listu, vlepljenem kot makulatura v platnice

pozneje vezane knjige. Ta vrsta dokumentacije je torej na eni strani redka, na drugi pa vsebinsko še posebej zanimiva, saj daje najbolj neposredni vpogled v trgovčevstvo (ali celo sploh podjetnikovo) dejavnost, zlasti v drobno in veliko kupčijo. Spričo redkosti starejših trgovskih računskih knjig in še posebej spričo njihovega vsebinskega pomena so se začele v znanstveni literaturi pojavljati odcipe te knjig^{L)}.

Ta knjiga se uvršča med take objave kot prispevek k preučevanju zgodovine slovenskega neagrarnega gospodarstva in posebej k preučevanju zgodnjega kapitalizma na Slovenskem. Po sklepih, ki jih dopušča, pa pomen obeh virov presega okvire lokalne in nacionalne zgodovine.

x

V svoj čas se vira z mnogimi podrobnostmi - ki pa so večkrat povezane z velikimi dogodaji - postavljata sama s svojo vsebino. Zato o tem v uvodu le na kratko:

Nastala sta v dobi zgodnjega kapitalizma in začetkov reformacije. Osvetlujeta splošne gospodarske razmere v tem času, zlasti pa dejavnost meščanskih trgovcev v tej povezavi.

Računska knjiga Mospacherjeve zapuščine povzema knjigovojsko stanje, kakršno je bilo v letih okrog velikega slovenskega kmečkega punta 1515/ Mnoge znane ali tudi doslej neznanе osebe tistega časa se zvrste pred bitalvom v različnih vlogah in sestavljajo pisano vrsto najrazličnejših družbenih plasti, kakor jih je pač videl in doživel trgovec skozi svoj gospodarski račun. Prav ta vir nam omogoča ^{materialne dokume} račune, ki konkretno pokažejo, odkod so izviralí konflikti med zemljiškimi gospodi in kmeti ob valorizaciji kmečkih bremen.

Drugi, žal le v odlomkih ohranjeni vir je nastal osem let po bitki pri Mohaču (v kateri so Turki strli odporo moč Ogrske), pet let po prvem obleganju Dunaja, dve leti potem, ko je Nikola Jurišič (ki je bil med drugim kranjski deželni glavar) z obrambo Kiseka zadržal turški

*Lin vojne cesarja
Maximilijana
prvi Osnovni
republicani (1508-
1516).*

pohod na Dunaj, in dve leti preden je bila v cesarstvu zbrana vojska poražena pri Osijeku. Ta vir nas seznanja z drugačno situacijo denarnih tečajev, kakor je bila slabih dvajset let prej; prikazuje tisto ^{položaj} situacijo, iz katere^{ga} je pozneje nastala kranjska valuta.

x

Pri vsem tem pa je treba vendarle že v uvodu posebej opozoriti na to, da nekaterih opazovanj, ki jih omogočata vira, ne smemo posploševati. Posebno starejši izmed njih odseva stanje v času beneške vojne (1508-1516) in kmalu po njej, ko so bili stiki z zahodom, torej z Benečijo in beneško Istro, občasno pretrgani ali vsaj oslabljeni.

Tudi ~~pa~~ je naključje ohranilo prav dokumentacijo, izvirajočo od nemških priseljencev in je razumljivo, da v njej povezave s severom prihajajo močnejše do veljave kot z zahodom. Pokaže pa se tudi, da skupina nemških trgovcev v Ljubljani ni bila avtohtona in ~~kar~~ ^{hkrati}, da je kapital s severaav obliki kreditov prihajal v Ljubljano.

S tem trčimo na sporno vprašanje: kaj je znamenje gospodarske rasti - detok ali odtok kapitala. Ko so začeli ptujski meščani v drugi polovici 15. stoletja vlagati svoj denar v nekaterih nemških mestih, se to v gospodarski zgodovini prikazuje kot nekak gospodarski debakel pod vtisom turške nemarnosti. Če pa denar priteka, ~~pa~~ hočejo v tem včasih videti slabosti domačega gospodarstva. Isti pojav se v eni smeri tolmači črno, v drugi belo. Stvar ni tako preprosta. V našem primeru je dvomljivo, da bi nemški krediti dokazovali šibkost ljubljanskega gospodarstva.

Priseljni nemški trgovci v Ljubljani so se vživeli v novo okolje. To kažejo ne samo njihovi stiki z domačini, temveč tudi nekatere podrobnosti. Videti je, da so dosti bolj uporabljali italijansko računovojsko izrazoslovje, kot je bila navada npr. v Avstriji. Predvsem pa so se seveda morali prilagoditi tudi posebnim slovenskim denarnim razmeram, v katerih je bilo značilno mešanje avstrijskih in beneških denarjev in računskih sistemov.

x

Če torej nekaterih potez ne smemo prehitro posploševati, pa nam vira omogočata tudi opazovanja, ki imajo gotovo širši pomen. Del možnosti, ki se odpirajo v tej smeri, je prikazan v zadnjem delu te knjige, niso pa s tem še zdaleč izčrpane vse možnosti, predvsem ne, kar zadeva historično blagoznanstvo. Namen objave je prav v tem, naj bi omogočila raznim strokam zgodovinopisja uporabo obeh v resnici edinstvenih virov.

Že ob sedanjem stanju obdelave pa je gotovo, da so bile slovenske dežele v prvi polovici 16. stoletja na gospodarsko pomembnem položaju in da so trgovci v glavnih centrih (če v Ljubljani, potem gotovo tudi vsaj v Trstu in Ptuju) poznali zelo razvite gospodarske organizacijske oblike in tehnike (npr. računovodstvo). Tudi je gotovo, da so slovenske dežele sicer pritegovale (tudi) trgovce iz Južne Nemčije, da pa je bilo celotno okolje vpeto med različne gospodarske sfere, v katerih je tudi trgovec tujega rodu - kar v tedanjih mestih sploh ni bila redkost - vraščal v specifično slovensko gospodarsko okolje.

F. Tremel, Das Handelsbuch des Judenburger Kaufmannes Clemens Körber 1526-1548, Graz 1960, in

1) Za Avstrijo gl. objavi, ki sta ju pripravila F. Tremel in O. Pickl, navedeni v seznamu kratic. Še nekaj primerov, ki so daleč od tega, da bi bili izčrpani: B. Bastian, Das Runtingerbuch 1383-1407 und verwandtes Material zum Regensburger-südostdeutschen Handel und Münzwesen, I. Darstellung, Regensburg 1944; II. Text des Runtingerbuches, ibid. 1935; III. Urkunden, Briefe, ibid. 1943. - W. Eikenberg, Das Handelshaus der Runtinger zu Regensburg, Göttingen 1976 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 43) vsebuje na str. 11-17 bibliografijo dotlej objavljenih trgovskih knjig, nastalih do 1450 v hanzeatskih mestih in v gornjenemških mestih, medtem ko v Avstriji ni znana nobena, nastala pred 1500. - J. Heers, Le livre de Comptes de Giovanni Piccamiglio homme d'affaires Génois 1456-1459, Paris 1959 (Affaires et gens d'affaires XII).

P r e d g o v o r

Priprave za objavo dveh trgovskih knjig, ki v svoji zvrsti zgodovinskih virov predstavljata redkost ne le v Sloveniji, temveč tudi v njeni širši sosesčini, so se začele pred četrto stoletja, ko so bili vsi trije sodelavci zaposleni v Mestnem arhivu Ljubljane. Dela na drugih, poljudnih publikacijah, ki jih je prevzela ustanova, so kmalu pretrgala priprave. ~~Kakaj~~ Več let poaneje je bilo opravljenih nekaj del v sklopu širših raziskav o meščanskih kapitalih v zgodnjem kapitalizmu, in to delno s sredstvi s tedanjega Sklaha Borisa Kidriča. (Začasno poročilo o teh raziskavah: S. Vijfan, Nekateri rezultati novejših raziskav o meščanskih kapitalih v zgodnjem kapitalizmu, Kronika 17/1969, 15-19). Kmalu potem sta dva sodelavca prevzela nova, drugačna dela in naloge in priprave za objavo trgovskih knjig so znova zastala, topot za daljši čas.

Ker pa so se - tudi iz tujine - oglašali inter²esenti in ker sta vira v več pogledih nujna za spoznavanje gospodarske zgodovine ~~iz~~ prve polovice 16. stoletja, smo se odločili, da v povezavi z Zgodovinskim inštitutom Milka Kosa pri SAZU priprave za ediciji nadaljujemo in končamo. Delo sva z Božom Otorepcem opravila v letih 1983 in 1984.

~~Knjiga~~ je rezultat organiziranega teamskega dela. Zato se v celotni ediciji prepletajo prispevki vseh treh sodelavcev. Težišče dela posameznikov je moč v globem opredeliti kot sledi:

Otorepec je izdelal prepise in opise virov s konkordančno tabelo, pri končni redakciji bistveno prispeval k biografskim podatkom oseb, ki nastopajo v virih, sodeloval pri tolmačenju tekstov itd.

Valenčič je prispeval osnutek za regeste kontov in del biografskih podatkov; napisal je tudi del poglavja o računovodskih sistemih in večji del poglavja o ~~Maspacherjevem~~ trgovskem poslovanju.

Podpisani je kot urednik zasnoval celoto, organiziral in vodil dela, določil edicijska načela, razporedil sestavne dele kontov, kolacioniral nejasna mesta z izvirnikom, spisal večji del poglavij v drugem delu, ~~in~~ zrisal osnutke zemljevidov in grafikonov in pripravil celoto za tisk.

Pri razlagah o vrstah blaga in pri mnogih drobnih opravkih so sodelovali vsi trije soavtorji, ki so se tudi sicer ob pripravah stalno posvetovali. Tako deleža posameznikov ni moč natančno razmejiti.

S. Vilfan

Kiri za zgodnjino Slovence
knjižar...

Ljubljanski trgovski knjigi
iz prve polovice 16. stoletja

(zwei Handelsbücher aus der ersten
Hälfte des 16. Jahrhunderts)

Sergij Viefan
S sodelnarjem Božar Oforenc in Klasta Valencič

~~Edicija knj. knj.~~

- ~~1. Predgovor:~~
- ~~2. Kratice in znamenja~~

⊗ ~~3. Uvod:~~

~~4. I. Edicija PRVI DEL: OBJAVA VIROV~~ in pojasnila

- ⊗ 4.1. ~~Edicijna načela~~
- 4.2. ~~RKMZ Raonni knjige Gospodarske pisarnice~~
- ⊗ 4.2.1. Opis vira
- ⊗ 4.2.2. Provenienca vira
- ⊗ 4.2.3. Koncordančna tabela
- ⊗ 4.2.4. Tekst
- ⊗ 4.2.5. ~~opis~~ Naslovi in referenčni ^{kontov} kontom.
- ⊗ 4.2.6. Opombe pod kontni sadje
- ⊗ 4.2.7. Osebnosti pod kontni
- ⊗ 4.2.8. Pregled kontov
- ⊗ 4.2.9. ~~Določila in opombi (= zemljevid) (Gospodarske pisarnice)~~
- ⊗ 4.3. ~~K-W. Odločbe meunsiala knjige dube Kiel-Weilhammer~~
- ⊗ 4.3.1. opis vira
- ✓ 4.3.2. Društvo K.-W.
- ⊗ 4.3.3. Tekst

kontni seznam

~~DRUGI DEL I~~

~~5. II. Gospodarska zgodovina Slovenec~~ v luči trgovskih knjig.

- ⊗ 5.1. Računovodstvo
- ⊗ 5.2. Denar ~~in~~ ~~metre~~
- ⊗ 5.3. Mere
- ⊗ 5.4. Cene
- ⊗ 5.5. ~~Abstrakcija~~ ~~trgovskih potrebij~~ ~~Pregled trgovskih opazov in~~
~~6. Indeks~~ ^{indeksi} ~~razmenj (2 zemljevidi).~~
- ⊗ 6.1. Uvod k indeksu blaga
- ⊗ 6.2. indeks blaga
- ⊗ 6.3. indeks oslob

Zemljevid.
Grafikoni

MOSPACHER / K-Weil.

TEKSTI VIROV.

1) ~~Šestdesimo koncordanco strani~~ *

Zlepismo in flepsimo po mti za savek (Xerox režimo) *

(podobno)
do str 77

od 78 prenosim
v celih odsekih

gumbi
babeini povelja

Naslov + refer

Prejeti čez dva odseka ; v skladu pre Var. kopija, ki jo je
trba pu' kolektivno in xeroprejet

2) Kid - W. - Xerox

stanimo ~~na~~ v celih odsekih.

cei 100 Hl. bode!

Edicija Sef. Kuj.

1. Predgovor:

2. Kratice in znamenja

⊗ 3. Uvod:

4. ~~II~~. Edicija

⊗ 4.1. Edicijska načela

— 4.2. RKMZ

⊗ 4.2.1. Opis vira

⊗ 4.2.2. Provenienca vira

⊗ 4.2.3. Koncordančna tabela

⊗ 4.2.4. Tekst

⊗ 4.2.5. ~~opis~~ Naslovi in referenčni kodovi

⊗ 4.2.6. Opombe pod kodi

⊗ 4.2.7. Osebnosti pod kodi

⊗ 4.2.8. Pregled kodov

⊗ 4.2.9. Dodatki in upniki (+ zemljevidi)

} lomiti mapo

— 4.3. K-W

⊗ 4.3.1. opis vira

✓ 4.3.2. Društvo K.-W.

⊗ 4.3.3. Tekst

5. ~~III~~. Gospodarska zgodovina Slovenov v luči zgodovinskih knjig.

⊗ 5.1. Računovodstvo

⊗ 5.2. Denar ~~in~~ ~~metre~~

⊗ 5.3. Mere

⊗ 5.4. Cene

⊗ 5.5. ~~Morski promet~~ ~~trgovina~~ ~~potovanja~~

⊗ 6.1. Uvod k indeksu besed

⊗ 6.2. indeks besed

6.3. indeks oseb

Zemljevidi

Grafični

Edicija knj. knj.

1. Predgovor:

2. Kratice in znamenja

⊗ 3. Uvod:

4. ~~II~~. Edicija

⊗ 4.1. Edicijska načela

— 4.2. RKMZ

⊗ 4.2.1. Opis vira

⊗ 4.2.2. Provenienca vira

⊗ 4.2.3. Konzordančna tabela

⊗ 4.2.4. Tekst

⊗ 4.2.5. ~~opis~~ Naslovi in referenčni kodovi

⊗ 4.2.6. Opombe pod kodi

⊗ 4.2.7. Osebnosti pod kodi

⊗ 4.2.8. Pregled kodov

⊗ 4.2.9. (Dodatki in upniki (+ zemljevidi))

} končni seznam

— 4.3. K-W

⊗ 4.3.1. opis vira

✓ 4.3.2. Društvo K.-W.

⊗ 4.3.3. Tekst

5. ~~III~~. Gospodarska zgodovina Slovenec v luči trgovskih knjig.

⊗ 5.1. Računovodstvo

⊗ 5.2. Denar ~~in metra~~

⊗ 5.3. Mese

⊗ 5.4. Cene

⊗ 5.5. Monografije in forma poročil

6. Indeks

⊗ 6.1. Uvod k indeksom blegg

⊗ 6.2. indeks blegg

6.3. indeks oslo

Zemljevid.

Grafiki